

30 ноември 2017 г.

***Изказване на омбудсмана Мая Манолова на форум
по повод честването на 25 години от ратифициране на
Европейската конвенция за правата на човека***

УВАЖАЕМИ ДАМИ И ГОСПОДА,

На омбудсмана му отива да бъде домакин на честването на ратифицирането на Европейската конвенция за правата на човека от България. Не заради някакъв институционален егоизъм, а защото по дефиниция омбудсманската институция е най-близко до гражданското общество и по Конституция и по закон, омбудсманът е призван да защитава правата на българските граждани. Защото, според мен, трябва да се говори не само за върховенство на закона, а и за върховенство на правата на човека. Естествено е, че това са свързани понятия, но акцентирането върху върховенството на правата на човека има своето обществено значение и би накарало институциите във всяко свое действие, във всеки свой акт да се ръководят не просто от буквата на закона, а от стремежа да дават възможност за едно пълно упражняване на правата на човека. Затова за мен днешният форум е толкова важен, затова той е един от приятните моменти на моята работа, защото в нея аз по-често се сблъсквам с проблеми, породени от неприлагането на Конвенцията, отколкото с ползите от нейното ратифициране.

За България ратифицирането на Европейската конвенция за правата на човека през 1992 г. е един наистина знаков акт на връщане към и на припознаване на европейските ценности. То е и в този момент едно международно публичноправно надграждане над току що приетата нова българска Конституция, която полага темелите на правовата държава. За своите 67 години съществуване Европейската конвенция за правата на човека създаде уникален правен стандарт, един уникален механизъм за защита на основните човешки права и свободи, като при това действа на една огромна територия и се отнася за 700 милиона души. Във времена на политически и морални кризи, всички в тази зала са свидетели, Европейската конвенция за правата на човека и Европейския съд по правата на човека се оказват най-надежден пазител на ценностите и принципите, върху които се основава правния ред в Европа. Зачитането на свободата на изразяване, правото на справедлив процес, правото на личен и семеен живот и забраната на

дискриминацията, наистина са най-чувствителния критерий и показател, за това до колко е правова една държава и колко е демократично едно управление.

За мен като омбудсман ефективната защита на правата на българските граждани не се изчерпва само с работата ми по конкретни казуси за нарушения на човешки права, но и с наблюдаване на начина, по който се изпълняват в България осъдителните решения на Европейския съд за правата на човека. И тук не става дума само за изплащането на обезщетения, тук става дума за системните нарушения на Конвенцията, които обикновено се дължат или на лошо законодателство, или на лоши административни практики, как те да бъдат отстранявани, така че България да не бъде осъждана отново и отново за повтарящи се нарушения.

За съжаление, често българските институции не предприемат необходимите действия за изпълнение на решенията на Съда в Страсбург. В резултат на това се стига до рецидиви, които провокират пилотни решения, които са доказателства за това, че съществува системен или структурен проблем в прилагането на Европейската конвенция за правата на човека. Нещо повече, много често тези дела отиват за наблюдение на Комитета на министрите и престояват в това състояние за много дълъг период от време, за повече от 10 години. Има група за решенията на Европейския съд по правата на човека срещу България е фактът, че те не са еднотипни, те не са практически по целия спектър от права, защитени от Европейската конвенция за правата на човека, което в крайна сметка не е добър генерален атестат за състоянието на правата на човека в България.

Информацията за висящите дела и за делата под засилено наблюдение в общ план, за всички държави-членки на Съвета на Европа, показва тенденция към намаляване. През 2016 г. рекорден брой дела, общо срещу всички държави-членки е приключен - 2066, което е с 529 повече от 2015 г. Намалява и броят на дела, които са под засилено наблюдение – през 2016 г. е закрито наблюдението по 45 дела срещу 18 през 2015 г. Това означава, че съответните държави са изпълнили препоръките на Европейския съд по правата на човека.

Къде обаче е България в този процес?

Общият брой от висящи дела, които са под наблюдение на Комитета на Европа по отношение на България, в момента на присъединяването ѝ досега, е 262. От общо 649 осъдителни решения на Съда в Страсбург към момента окончателно са затворени 387, т.е. текущи са 262 дела. За сравнение – Германия от общо 220 осъдителни решения е затворила 200, висящи 20 дела. Швеция – от общо 72 дела има затворени 70, висящи -2. Дания – от общо 34 дела, 33 са затворени, висящо – 1. Франция – от общо 1 006 дела, 969 са затворени, текущи – 37. С този брой висящи дела – 262, изчислен особено към броя на населението на България, представлява един от най-високите дялове неизпълнени решения на Съда в Страсбург. За сравнение, Русия има 1 603 неизпълнени решения на Европейския съд по

правата на човека, тоест 6 пъти повече, но в същото време има 20 пъти по-голямо население. За Италия, която има близо 2 000 неизпълнени решения. Част от тях са по два текста – за продължителност на съдебното производство и за липса на ефикасно правно средство срещу това, а не както е в България – по целия конспект на европейската конвенция.

От тези текущи 262 дела, 108 са в процедура на засилено наблюдение, от които разпределени 15 групи.

Искам да акцентирам върху обезпокоителния факт, че България е една от четирите държави (заедно с Турция, Румъния и Грузия), за които е проведена процедура на прехвърляне от обикновено към засилено наблюдение.

Според годишния доклад на Комитета на Министрите за 2016 г., **7 % от общия брой дела под засилено наблюдение в Съвета на Европа се падат на България**, като пред нас са само държави като Русия, Турция и Украйна.

И тъй като това са групи от незатворени дела, към тях непрекъснато се присъединяват дела със същите повтарящи се нарушения, което автоматично води до ново осъждане на България. За 2017 г. ние преброихме, може и да не сме точни в данните, нови 31 дела. Като пример са новите 6 жалби срещу забраната за гласуване на затворници – по групата дела Кулински-Събев срещу България.

Това не пряко, както ще каже някой от Вас, има връзка и с обезщетенията, които се присъждат срещу България. **Така през 2016 г. България е изплатила обезщетения в размер на 969, 492 евро. За 2017 г. към днешна дата, обезщетенията вече са за 800 000 евро. За сравнение Германия е изплатила обезщетения за 2016 г. в размер на 69 369 евро, а за 2017 - 34 748 евро, Нидерландия – 79, 561 евро, Чехия – 13,800 евро.** Тоест числата сами по себе си са достатъчно красноречиви.

На този тревожен фон е справедливо да отбележим все пак, че има и положителни примери по някои групи дела, които са взети предвид от Комитета на министрите и които, една част от тях, бяха подробно изложени от заместник-министъра на правосъдието. Все пак да ги отбележа. Това са група дела от „Асоциация за европейска интеграция и права на човека“ и Екимджиев по отношение на контрола на СРС-тата, групата дела „Великова“, групата дела Кехайов-Нешков, групата дела Димитров-Ханъмов.

Тези мерки, след като се вземат от институциите, бяха незабавно отбелязани от Комитета на министрите и България беше похвалена за мерките, които са предприети по групите дела Кехайов и Нешков – условията в затворите и също по групата дела „Асоциация за европейска интеграция и права на човека“ и Екимджиев. Но обръщам внимание, най-вече на представителите на парламента и на Министерство на правосъдието, че напредъка по тях трябва да бъде пазен, включително и от нови промени в наказателната политика на България. Ще си позволя да припомня, че парламентът прие на първо четене и за малко да приеме

и на второ четене отмяната на възможността лишените от свобода сами да подават молба за промяна в режима и за условно предсрочно освобождаване, което беше буквално контрирано по време на заседанието в правната комисия, включително и най-вече благодарение на неправителствените организации, на част от вас, които сте в тази зала, на Министерство на правосъдието, включително и на личното ми участие в това заседание, но в момента в парламента продължава да виси един друг законопроект, който също е внесен от опозицията с достатъчно популистски характер, с предложението за отпадане на многозначителните случаи от съставите на престъпления срещу собствеността, което означава, че приемането на подобни текстове незабавно би напълнило обратно затворите и напредъкът по групата дела Кехайов и Нешков практически ще бъдат заличени.

С огромно внимание, аз и моят екип, следим приемането на антикорупционния закон от българския парламент, особено в частта, регламентираща използването на специални разузнавателни средства и подобни такива средства при проверки за почтенност. Особено в случаите, в които не е предвиден ефективен съдебен контрол, благодарение на част от вас, виждам тук г-н Кашъмов и активните протести при внасянето на законопроекта. При него отпаднаха предложения, като например това за създаване на система от платени доносници но така или иначе, между първо и второ четене, се очаква всички правозащитници да бъдат внимателни от включването на тези тестове, които да позволят използване на СРС-та без ефективен съдебен контрол, което би могло да застраши спазването на принципите за защита на правото на справедлив процес, правото на личен живот, на неприкосновеността на жилището, тайната на кореспонденцията. И тоест, да отстъпим от това, което вече е постигнато по делото Екимджиев и „Асоциация за европейска интеграция и права на човека“.

За съжаление обаче, по друга група дела, които са на засилено наблюдение, действията на институциите не са достатъчни и движението по тях е незадоволително. Сблъскахме се дори с разбирането на част от институциите, че препоръките на Съда в Страсбург не могат да бъдат изпълнени и по тези групи дела не може да се направи нищо. Заключение, на мен като омбудсман и на моя екип, е, че това не е така и ще дам примери.

Например, групата дела за прекомерна употреба на сила от органите по охрана на реда и липсата на ефективно разследване на подобни случаи (група Великова), която се смята за най-трудните за изпълнение препоръки. Анализът показва, че и тук има какво да се направи при наличието на воля от страна на отговорните институции. Например, в сега действащия Наказателно-процесуален кодекс съществува възможност за възобновяване на наказателното производство, в което с решение на Съда в Страсбург е установено нарушение на Европейската конвенция за правата на човека, което има съществено значение за делото, би могло да се мисли това възобновяване да стане задължително.

Също така, съдът се е произнесъл, че за изтезание и смърт, при условията на задържане от правоохранителни органи, давност не трябва да има. Подобно предложение за отпадане на давността би могло да бъде обсъдено в рамките на промени в Наказателно-процесуалния кодекс, а също и на Конституцията, още повече предвид заявките за промяна на Конституцията, именно в тази част. За разлика от депутатите, ние не смятаме, че тези промени биха могли да действат назад във времето, те ще действат занапред, но и по отношение на тези случаи, които давността е изтекла, би могло да се търси споразумение с близките, допълнителни обезщетения.

В този ред на мисли, ще си позволя да изложа едно мое отдавнашно предложение, че би могло да се мисли за задължителна адвокатска защита при полицейско задържане. Това би предотвратило случаи на полицейско насилие в бъдеще. Така ще отговорим и на публичното изявление на Комитета срещу изтезанията по отношение на България и ще предотвратим осъждане на България по делото Митев.

Една друга група дела, за която искам да кажа няколко думи, е групата Йорданова и други, която група непрекъснато се увеличава, за евикция на ромските, малцинствени групи, в случаите на незаконно построени жилища.

Сред тези дела е и делото Иванова и Черкезов, по което се наложи публично да защитя местният омбудсман на Бургас, който образно казано беше даден на прокурор от тогавашния регионален министър, заради това, че си беше позволил публична защита на жалбоподателката Иванова. И сега, когато в крайна сметка къщата ѝ е разрушена, България е осъдена и то в рамките на един кратък процес от Съда в Страсбург. И тъй като по тези групи дела съдът много често налага привременни мерки за спиране на разрушаването на къщи на ромски семейства, които макар и построени незаконно, все пак това е ставало с бездействието от страна на държавата, в някои случаи в рамките на 30 години. Затова нашето мнение е, че събарянето трябва да отговаря на множество критерии и към тях да се пристъпва много внимателно, за да не се нарушава чл. 8 за правото на личен и семеен живот.

Имаме конкретни предложения за това какво може да се направи. В законодателството да бъде въведено изискване за наличието на пропорционалност на предприетите мерки; промени в чл. 6 от АПК и на други социални закони. В момента Закона за устройство на територията не прави разлика между незаконен хотел и незаконен дом. Европейската конвенция защитава правото на жилище (чл. 8), което е основно човешко право, наред с правото на личен и семеен живот и е абсолютно неприемливо законните жилища да бъдат същите като незаконните хотели по морето например.

Заради тази тревожна картина, която очертах за първи път през 2016 г. в годишния доклад на омбудсмана, добавих една специална част, посветена на наблюдението за това как се прилагат конвенции за защита на човешки права в

България. Особено място е отделено на осъдителните решения на Съда в Страсбург. Докладът предизвика доста вълнения в тази си част, включително възражения, настояване да бъдат променени изречения, неприемане на части от този доклад от страна на институции, които смятаха, че са недооценени и несправедливо критикувани. Слава Богу, удържахме, но след това в един от случаите например, ръководителят на една от тези институции публично многократно заяви, че има проблем в неговата работа, което показва, че ние сме прави.

В следващия си доклад също ще включим такава част, която ще бъде още по-конкретна за това как се изпълняват ангажиментите на една или друга институции, във връзка с осъдителните решения срещу България.

Една от препоръките, които вече сме направили и искам да споделя с вас, е необходимостта от едно по-ефективно взаимодействие между институциите при изпълнение на осъдителните решения на Страсбург. Смятаме също така и се натъкнахме на това, че например няма достатъчно добър обмен на информация между процесуалните агенти и конкретните институции. А също така Министерство на правосъдието би следвало да има една по-активна роля, ако трябва да му бъдат дадени, но да играе координираща, напомняща роля по отношение на останалите институции, че просто трябва да се изпълняват ангажиментите по осъдителните решения.

И само две изречения. Искам да отбележа и важноста на един друг аспект от практиката на Европейския съд за правата на човека в моята работа като омбудсман. Това са осъдителните решения срещу други държави, защото в своите осъдителни решения Съдът в Страсбург поддържа принципни позиции, не променя практиката си в зависимост от това коя е осъдената държава. Така аргументите за осъждане на една държава стават аргументи за осъждане и на друга държава на същото основание. Така позовавайки се на осъдителните решения срещу Словения и Литва, успяхме да убедим парламентът, че свръхправомощията на частните съдебни изпълнители и продаването на имоти на безценица, трябва да бъде законодателно променено, за което много ми помогна и информацията от Страсбург и специално г-н Грозев, за което му благодаря.

Наистина за мен е чест, че всички Вие дойдохте днес на този форум. Имената, които в моето съзнание са на хората, отдали се на правозащитната кауза. За мен наистина е чест да съм във Вашата компания, да съм заедно с Вас и да мога да кажа, че ние сме съмишленици във виждането си, че демократичното общество може да съществува само там, където се уважават правата на човека и, че честото, продължително нарушаване на човешки права е удар върху правовата държава. Наистина ви благодаря, че сте тук и очакването ми е, че днес на този форум ние ще потвърдим ангажиментите, които България пое преди 25 години, че отново ще повторим, че доверието на българските граждани в институциите зависи от това до каква степен се спазват и уважават от институциите техните права. Също така се

надявам и че днешния форум ще бъде едно много сериозно послание към всички тези институции, че те ще ни чуят и от това ще последват конкретни действия.

Още веднъж благодаря на всеки един от Вас, за това, че сте тук и че ще се включите в днешния форум!